

következő 1941/42. tanévben a kínálkozó rövid szünidőkön, hétvégeken semmi fáradtsággal nem törődve, járta a Kolozsvár-környéki falvakat, 1942 nyarán meg az ETI borsavölgyi kutatómunkájához kapcsolódva, nemcsak 16 falunak jelenkori helyneveit gyűjtötte össze, de hozzákezdett évek hosszú sorát kívánó közös tervünk, a Mezőség helynévanyagának összegyűjtéséhez is. E tervből azonban már csak a Kísszamos balpartjának a Borsa völgyétől Szamosújvár tájáig terjedő részén harminc község helyneveinek összegyűjtését végezte el. A számára kirendelt rövid idő alatt ez is szinte hihetetlen teljesítmény. Több, mint amit magyar helynévkutató valaha is végzett!

Mintha érezte volna, hogy megszámláltattak napjai, lázasan igyekezett, hogy gyűjtését fel is dolgozza. Ma, anyaga jórészt előkészítve, kéziratban várja a kiadást, kitzított és a kezdet kezdetén elakadt nagy munkaterve meg tanuló- és munkatársai közül a folytatót, megvalósítót. A magyar Népryelvben, az Erdélyi Múzeumban eddig megjelent és ezután közzeendő dolgozatai sejtetik velünk igazán, hogy az ő kedves, rokonszenves, különleges lelki értékekkel felruházott egyéniségének eltűnével tudományos életünk és közelebről a magyar népryelvkutatás ügye is milyen reménységét veszítette el.

A szülői háztól távol a családi élet melegére vágyott már évek óta az elköltözött. Csak szerény tervezetek formájában élt benne és az Istentől szinte csak utolsó óráira mellérendelt társában az új családi otthon képe, mikor a lappangó baj váratlanul, a maga kérlelhetetlen valóságában megmutatkozott és elragadta őt közülünk. Fialat özvegye, édesanyja, testvére lelkében a szerető férj, fiú és testvér, bennünk: tanáraiban, tanuló- és munkatársaiban a hálás, hűséges tanítvány és az igaz, melegszívű barát képe feledhetetlenül él. A magyar népryelvkutatás munkaterületén is olyan tudományos eredmények őrzik emlékét, amelyekhez foghatókra nemcsak egy, az egyetem padjai közül még ki sem került ifjú, de bármely népryelvkutató büszke lehet.

Gergely Béla rövid élete minden magyar ifjú, de elsősorban az erdélyi magyar egyetemi ifjúság számára a végtelen köteleességteljesítésnek és a tudományos munka lázas szeretetének mintaképe. Bár lennének minél többen, akik az Ő példáját követve, az Ő erős lelkéhez hasonló komoly lelkiülettel végeznék az ő félbeszakadt munkáját, vagy azt a munkát, amelyet a jobb magyar jövőző kialakítása érdekében kinek-kinek végeznie kell.

Áldott, feledhetetlen számunkra, tanárai, munkatársai számára emléke! Legyen példamutató az erdélyi magyar egyetemi ifjúság számára munkás, komoly élete!

Szabó T. Attila

A SZÉKELYFÖLD KUTATÁSA

Szakosztályunk mai tudományos felolvasó ülésének tárgya dr. Entz Géza tisztelt tagtársunk előadása „A Székelyföld középkori művészetének kérdései“-ről.* Szeretettel és fokozott figyelemmel tekintünk az előadás elé, mert különösképen érdeklő Szakosztályunkat minden tudományos kutatás, amely a Székelyföld megismerését teszi teljesebbé, minden tudományos eredmény, mely új értékeit tárja fel ennek a legősibb magyar népi táji egységnek.

Valahányszor szóba kerül e tárgykör, a köztudat azonnal Orbán Balázs

* A Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály f. évi február 17-i szakülésén elmondott elnöki megnyitó. Magát az előadást l. előbb a tanulmányok között.

elévülhetetlen érdemeit hirdető, mai napig méltán híres, nagyszabású monografiájára gondol, amely tudományos és népszerű igényeket egyformán kielégítő teljességgel hat kötetben első ízben dolgozta fel a Székelyföldet történelmi, régészeti, természetrajzi és népművészeti szempontból. A megjelenése óta eltelt 70 esztendő alatt a világ sokat változott, a Székelyföld arculata is átalakult, új megállapítások garmadjával gazdagodott ismeretkörünk, csak éppen Orbán Balázs maradt, — bár egyes részleteit már túlszárnyalta az idő, — változatlanul nélkülözhetetlen. Vele csaknem egyidőben tovább mélyítette s új irányú feladatokra készítette a tudományos érdeklődést nagyajtai Cserei Jánosné nemes tette 1879-ben, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum megalapítása, amely egyéni áldozatkészségből nagyjelentőségű szervert állított a Székelyföldre vonatkozó múzeális gyűjtő és feldolgozó tudományos tevékenység szolgálatába.

Elődeink tehát megtették a magukét. Cselekedeteik az idők távlatában egyre nagyobb arányúakká kezdenek kibontakozni. Az elszakítotttság huszonkét esztendeje alatt aztán, amikor világosan kitűnt, hogy az erdélyi magyarság tartó oszlopa a Székelyföld lelki szilárdsága, másrészt pedig amikor a románok kevés meggyőződéssel, de annál alattomosabb szándékkal igyekeztek magukat, minket s főképen a nagyvilágot rábirni annak a politikai és történelmi falsumnak elfogadására, hogy a székelyek tulajdonképpen elmagyarosodott románok, volt időnk bőven elmélkedni arról, vajjon nem történtek-e részünkről mulasztások, elvégeztük-e a reánk eső feladatokat s eléggé szerves és rendszeres munkát folytattunk-e Székelyföldünk elidegeníthetetlen szellemi és természeti értékeinek feldolgozására. Olyasmik is foglalkoztattak, hogy vajjon nem kellene-e bizonyos szövegeket lenyesni a köztudat felületéről, s inkább nem arra lenne-e szükség, hogy az igazság tudományos eszközeivel szépítsük meg a valóságot.

A Székelyföld hazatérése után ismét sok eszmélkedés történt, s bizonyos kezdeményezések is sudárba szökkentek. Ennek ellenére még mindig csak a fontolgatással bibelődünk s annak a belátásánál tartunk, hogy a Székelyföld nemcsak természetjárás, fürdő- és borvízkultúra, népének romantikus szemléletével, hanem politikai és katonai feladatokon kívül gazdasági és kereskedelmi, társadalmi és néprajzi, erkölcsi, biológiai és pedagógiai, irodalmi és nyelvi s általában olyan áttekinthetetlenül gazdag tudományos problématerület, amely még egy-két nemzedéknek derék munkát adhat, ha a jó szándék minden részletet hiánytalan teljességgel rendszerbe akar foglalni. Általában szeretettel és lelkesedéssel szoktunk beszélni a Székelyföldről, de hol van a Székelyföld bibliográfiája s hol van az a folyóirat, mely a múzeális anyag feldolgozásával s céltudatos adatgyűjtéssel tervszerűen készítené elő a korszerű, új Orbán Balázs-szintézis létrejöttét?

A helyzet soha olyan kedvező nem volt, mint ma, hogy a feladatok ne csak felismertessenek, hanem el is végeztessenek. A Ferenc József-Tudományegyetem, amely a múltban csak Kolozsváré volt, ma Erdély egyeteme, ennél fogva kételkedni sem lehet abban, hogy sokáig szellem- és természettudományi munkásságának bizonyára első vonalában foglal helyet a Székelyföld tudományos problémaköre. Az Erdélyi Tudományos Intézet hivatásával természetszerűleg szorosan összefügg minden kérdés, ami e terület szellemiségére vonatkozik. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület, amely kezdettől fogva a honismeret minél tökéletesebb megvalósítását vallja és követi célkitűzésének, eddig sem tévesztette szem elől a Székelyföld tudományos feldolgozásának követelményeit. A szakosztályok előadásai, évkönyvei, az Egyesület folyóiratai és kiadványai sűrűn tesznek erről tanúbizonyságot.

Ha mindezek a szervek — ide számítva még a Székely Nemzeti Mú-

zeumot is — a hagyományokat kiszélesítve és elmélyítve szervezett munkaközösségekben törnek a célra, meg lehetünk győződve, hogy a tudományos munka eredményei a Székelyföld örök magyarságának megtartására bevehetetlen erődítményeket fognak építeni. Ne feledjük, hogy amint a Székelyföld hozta vissza Erdély egy részét trianoni elszakítottságából, a jövőben is ő fogja azt tovább gyarapítani és a magyar egységben megtartani.

Azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok a Szakosztályhoz, hogy multjához híven ápolja tovább is szeretettel és fokozott buzgalommal a székely népi és táji egységnek szakkörébe eső kérdéseit.

György Lajos

A HUSZONKÉT ÉV ÚJABB IRODALMA

A felszabadulás óta eltelt harmadfél év alatt olyan messzire került tőlünk a román uralom huszonkét éve, hogy az erdélyi magyarság megpróbáltatásának nehéz két évtizedéről már számos *történeti* vagy ilyen igénnyel fellépő hosszabb-rövidebb tanulmány, cikk, beszámoló vagy önálló, terjedelmesebb munka látott napvilágot. Nem felesleges tehát, ha beszámolót adunk azokról a tanulmányokról, amelyek a felszabadulás óta eltelt két és fél év alatt az erdélyi magyarság román uralom alatti történetéről jelentek meg.

Elsősorban azokat a folyóiratokat vettük számba, amelyek az elmúlt huszonkét év alatt is a legtöbbit tettek az erdélyi magyarság életkérdéseinek tudományos feldolgozása és nyilvántartása területén. A csonkaországi folyóiratok közül e területen a legrendszeresebb munkát a múltban a Magyar Szemle végezte. Az erdélyi kérdés nyilvántartása érdekében az arra leghivatottabb csonkaországi szakembereket tudta időről-időre megszólaltatni, de sokszor között különböző álnevek alatt olyan tanulmányokat is, amelyekről megállapítható volt, hogy szerzőjük a Románia határain belül élő magyar szellemiségnek egyik vagy másik széles érdeklődési körű tagja.

A Magyar Szemle XL. kötetében három tanulmányt közöl, amelyeknek mindenike a kiválasztott részletkérdés megvilágítása közben átvezet a kisebb-ségi huszonkét év egész történetén. *Bíró Sándor* „Az erdélyi magyar iskola keresztútja“ címen írt tanulmányt (27—35. l.). Az erdélyi magyar iskola-történet huszonkét évét négy korszakra osztja: 1. átmeneti korszak (1918—1922), 2. az első visszaszorítás kora (1922—1933), 3. a második visszaszorítás kora (1933—1938), 4. az új rendszer iskolapolitikája (1938 után). Tanulmányának legfőbb érdeme a világos rendszerezés, amellyel a rendelkezésre álló, kétségtelenül nagy anyagot egységbe fogja s a különböző iskola-statisztikákból, általános rendelkezésekből és egyes esetekből a leglényegesebbet és legjellemzőbbet emeli ki. *Bíró Sándor* második tanulmánya „Magyar tanárok és tanulók Romániában“ címen jelent meg (67—75. l.) s az iskolatörténet által megadott keretet használja fel, hogy abban a tanárok és tanulók huszonkét éves tragédiájáról adjon összefoglaló képet. A névelemzés és a vizsgák kérdése az egyik oldalon, az idősebb tanárok nyelv-vizsgálója és a fiatalabbak „capacitate“-ja a másik oldalon, a tanulmány főkérdései. Tanulmányának egyes részletei elevenen éreztetik azokat a küzdelmeket, amelyek miatt méltán nevezhető tragédiának a huszonkét éves magyar diák- és tanár-sors. Ez a hangulati utórezgés azonban ront a beszámoló tudományos hitelén. Dolgozatának utolsó részlete nagyon érdekes és fontos kérdést vet fel; e kérdést így lehetne megfogalmazni: a román szellemiség érvényesítése a magyar felekezeti iskolákban és a magyar fele-